Osvrt
Editorial

ŽENE I MEDICINSKO UMIJEĆE – POVIJESNI OGLED

WOMEN AND MEDICAL SKILL – HISTORIC VIEW

EUGENIJA ŽUŠKIN, MARTINA PIASEK, GUSTAV PIASEK, MARKO ŠARIĆ, JADRANKA MUSTAJBEGOVIĆ, TANJA SUŠEC*

Deskriptori: Liječnice – povijest

Sažetak. U povodu obljetnice izdavanja dozvole obavljanja liječničke prakse ženama u Hrvatskoj 28. lipnja 1903. opisan je povijesni razvoj uloge žena u medicinskoj struci i znanosti. Dokazi o aktivnostima žena kao liječnica sežu u stari Egipat 2500. g. prije Krista. Tijekom 11. i 12. stoljeća u Europi žene se počinju upisivati na medicinske škole, no tek sedam stoljeća kasnije izjednačuju se s muškim kolegama u pravima upisa na medicinske fakultete i obavljanju prakse. Najčešće se bave ženskim bolestima, porodništvom, kozmetikom te bolestima kože i očiju. Tijekom 18. i 19. stoljeća u Europi, SAD-u i Kanadi broj liječnica znatno se povećava. Prva liječnica Hrvatica bila je Milica Šviglin Čavov. Promovirana je godine 1893. u Zürichu i radila je izvan domovine. Prva liječnica koja je obavljala praksu u Hrvatskoj bila je 1906. Karola Maier Milobar. Prva doktorica medicine promovirana na Medicinskom fakultetu u Zagrebu nakon njegova otvaranja 1917. bila je Kornelija Sertić. Na kraju članka dan je pregled aktualne zastupljenosti žena u zdravstvu, studijima medicine, medicinskim istraživanjima i vodećim akademskim funkcijama u Hrvatskoj.

Descriptors: Physicians, women – history

Summary. By the Banal edict of 28 June 1903, while the country was part of the Austrian-Hungarian monarchy, women physicians in Croatia were granted permission to carry out medical practice. In the memory of that occasion a historical overview of the women's role in medical science and practice is presented. The evidence of women's medical skills dates back to 2500 BC in Ancient Egypt. The 11th and 12th centuries saw first women gain access to medical schools in Europe. Women doctors practiced mainly gynaecology, obstetrics, cosmetics, skin and eye diseases. It took another seven centuries for them to be treated as men's equals as far as medical training and permission to work were concerned. In the 18th and 19th centuries the number of female physicians greatly increased in Europe, USA, and Canada. In Croatia the first woman medical doctor was Milica Šviglin Čavov, who graduated from the Medical School in Zürich in 1893, but was not allowed to work in the home country. The first woman to practice medicine in Croatia was Karola Maier Milobar in 1906. The first woman to have graduated from the Medical School in Zagreb, capital of Croatia, following its opening in 1917, was Kornelija Sertic The paper concludes with a view of the present-day role of women in medical practice, education and science.

Liječ Vjesn 2006;128:114–121

O ženama u medicini kroz stoljeća, kao i o prvim hrvatskim liječnicama pisala je nedavno preminula Biserka Belicza. Ovaj naš jubilarni osvrt ujedno je podsjećanje i izraz našeg poštovanja toj uglednoj liječnici i znanstvenici na području povijesnog istraživanja biomedicinskih znanosti u nas.

Dozvola za obavljanje liječničke prakse *ženskim doktorima cielokupnog liečništva* u Hrvatskoj donijeta je Banskom naredbom od 28. lipnja 1903. godine. U to vrijeme Hrvatska je u sastavu Austrougarske Monarhije. Tek nakon tog datuma doktorice medicine, koje su svoje diplome tada stjecale izvan Hrvatske, smjele su raditi u domovini. Prošlo je stotinu godina otkad je u Hrvatskoj radila prva Hrvatica – diplomirana doktorica medicine. To je 1906. bila Karola Maier Milobar. U povodu tih povijesnih datuma željeli smo ukratko prikazati ulogu žene-liječnice kroz povijest u svijetu i na našem tlu i usporediti je sa zastupljenošću žena u medicinskim strukama i znanosti u Hrvatskoj danas.

Uloga žene u medicini tijekom stoljeća u svijetu

Uloga žena u znanosti, posebice u medicini, mijenjala se kroz povijest. Edukacija i obavljanje medicinske profesije ženama su dopuštani postupno tijekom 18. i 19. stoljeća u zemljama Europe, SAD-u i Kanadi. Žene su se tradicionalno od pradavnih vremena bavile prirodnim liječenjem, porodništvom, vidanjem rana i ravnanjem kostiju.[1] U starom vijeku to su bile i svećenice određenih bogova.[1–3]

Staroegipatsko razdoblje

U starom Egiptu tijekom mnogih godina žene su radile kao liječnice. Štovanje Izide, božice medicine, bilo je često. Njezine svećenice smatrane su *ozdraviteljicama* koje su moć liječenja dobile od bogova.[4,5] Egipatski podaci iz godine 1550. godine prije Krista opisuju žene kao studentice i nastavnice na medicinskoj školi u Heliopolisu i Saisi, a obavljale su čak i kirurške zahvate.[6] Ilustracije žena koje

* **Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu** (prof. dr. sc. Eugenija Žuškin, dr. med.; prof. dr. sc. Jadranka Mustajbegović, dr. med.); **Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb** (dr. sc. Martina Piasek, dr. med.; akademik Marko Šarić, dr. med.); **Županijska bolnica Varaždin** (prim. Gustav Piasek, dr. med.); **Knjižnica Kliničke bolnice »Sestre Milosrdnice«, Zagreb** (Tanja Sušec, prof.)

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. E. Žuškin, Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«, Rockefellerova 4, 10 000 Zagreb. e-mail: ezuskin@snz.hr

Primljeno 10. lipnja 2005., prihvaćeno 15. prosinca 2005.

obavljaju operacije na tijelu česte su u grobnicama i hramovima u Egiptu upućujući na to da su žene u liječničkom umijeću bile prisutne i kao takve prihvaćene.

Najstariji arheološki nalazi koji pokazuju žene u liječničkim poslovima jesu slike na zidovima groba Ramzesa III. blizu Tutankamonove grobnice.[7] Iskopine grobnice Akhet-Hetep u Gizi otkrile su spomenik u počast majci Peseshet koja je nazivana brojnim titulama, između ostalih i *nadglednica liječnica*. Peseshet je vjerojatno prva žena u svijetu poznata kao liječnica koja je djelovala u vrijeme izgradnje piramida u Egiptu oko 2500. godine prije Krista. Druga poznata liječnica u starom Egiptu je Tave, koja je živjela i djelovala oko 300. godine prije Krista.[8]

Starogrčko razdoblje

U klasičnoj Grčkoj žene su bile poznate po svome medicinskom znanju, osobito u liječenju biljem i biljnim pripravcima. Artemizija i Karija, koje su živjele oko 5. stoljeća prije Krista, učile su medicinu i bile botaničarke. Navodi se da je u Ateni u 4. stoljeću prije Krista radila kao liječnica Fanostrata.[2]

U staroj Grčkoj i neke su božice štovane zbog vjerovanja u njihovu sposobnost ozdravljenja. Tako se vjerovalo da Božica Atena liječi sljepoću, Hera je bila božica zaštitnica općeg zdravlja žena, a Higijea, ženska verzija Eskulapa (Asklepija), te Panaceja bile su *posvećene smrtnice* koje su posjedovale znanja i vještine liječenja.[4,9–11] Grčke liječnice podučavale su medicinu, brinule se za bolesne i rodilje te operirale. Filista (318.–327. prije Krista) bila je veoma uspješna predavačica medicine. Postoji legenda starorimskog autora Higina iz 1. stoljeća o djevojci Agnodici iz Atene (r. oko 300. godine prije Krista) koja se prerušila u muškarca kako bi mogla učiti medicinu kod znamenitog aleksandrijskog liječnika i anatoma Herofila, a nakon završetka studija bila je omiljena među ženama koje je porađala i liječila te zbog toga bila progonjena od muških kolega. Iako za njezino postojanje nema dokaza, lik Agnodice opće je prihvaćena metafora i u povijesti medicine spominje se kao začetnica primaljstva odnosno žena u liječništvu uopće. U 1. stoljeću spominje se i Aspazija. Ona je u svojoj raspravi preporučivala posebne dijete i vježbe za trudnice te uporabu uložaka i biljnih preparata za kontracepciju.[5]

Starorimsko razdoblje

U doba staroga Rima liječnice su bile veoma česte. Arheološki nalazi pružaju vrijedne podatke o liječnicama nazivanim *medicae* koje su se bavile kirurgijom i zubarstvom te bile potpuno ravnopravne s muškarcima.[12,13] U to vrijeme liječnice su također česte u germanskih *barbara*. Posebno su tražene liječnice-robinje i one su imale visoku cijenu na tržištu. U Justinijanovu zakonu ne pravi se razlika između liječnika i liječnica pa se zajedno spominju kao *medici utriusque sexus*.[14]

Starokinesko razdoblje

Prema dostupnim povijesnim dokumentima u Kini u staro doba nije postojala diskriminacija prema liječnicama.[15] Žene su često liječile kraljice, dobivale počasna zvanja liječnica i uživale jednako poštovanje kao i muški kolege. Bolnice i ljekarne vodile su žene s medicinskom izobrazbom. I u najnovije doba na medicinskim školama u Kini sveprisutne su žene.

Srednji vijek u Europi

Medicina u srednjem vijeku u Europi bila je pod utjecajem grčke, arapske, židovske i starorimske medicine. U kontinentalnoj Europi, kao i u Engleskoj, žene su odavno bile poznate kao primalje odnosno iscjeliteljice. U to vrijeme u Engleskoj ženama je dopušteno prakticirati medicinu, premda im nije dopušteno studirati na sveučilištima. Maha, kraljica Irske i božica magije, utemeljila je 600. godine prije Krista bolnicu koja je bila u uporabi tijekom sljedećih šest stotina godina.[10]

Unutar samostana žene su se slobodno intelektualno razvijale i glavnina znanstvenika u to doba pripadala je crkvenim redovima. Najutjecajnija znanstvenica u srednjem vijeku bila je Hildegarda od Bingena (1098.–1179.), nadstojnica benediktinskog samostana u Njemačkoj. Pisala je o kozmologiji, medicini, botanici, zoologiji i geologiji. Prva je žena koja je opisivala biljke korisne za liječenje u svojoj knjizi »Physica«.[16] Autorica je dvaju medicinskih rukopisa o ljekovitosti biljaka i minerala te o patofiziologiji bolesti. Njezini ljekarnički pripravci bili su djelomice biljni, a djelomice spiritualni/magični.

Uloga žena u medicini povećavala se tijekom srednjeg vijeka. Međutim, novo-osnovana sveučilišta u Europi nisu dopuštala upis ženama, osim u Italiji. Medicinska škola u Salernu, u Italiji, bila je prva u Europi u koju je u 11. stoljeću bio dopušten upis i edukacija za žene. U to vrijeme liječnice u Salernu, osim što su se bavile ginekologijom, porodništvom, neplodnošću, kozmetikom, kožnim i očnim bolestima te emocionalnim stresom, dobivaju i pravo obavljati kirurško liječenje.[17] Smatra se da je u 12. stoljeću prva žena i član fakultetskog vijeća koja je sudjelovala u medicinskoj nastavi bila poznata učiteljica salernske škole, *matrona sapiens* Trotula.[4,18] Liječnice sa Sveučilišta u Salernu objavile su nekoliko medicinskih tekstova uključujući i prvu knjigu o ženama u medicini.[1,3,17]

U starije vrijeme srednjeg vijeka, aristokratske žene, čak i kraljice, bile su vješte u određenim područjima medicine i pokazivale zanimanje za otvaranje bolnica. Tako je Eudoksija, kraljica i žena kralja Teodozija, utemeljila u 5. stoljeću bolnicu u Jeruzalemu. Kraljica Julia Anicia (472.–512.) bila je zainteresirana za medicinu, a njezin ilustrirani kodeks Dioskoridova herbarija sačuvan je do današnjih dana. Od 7. stoljeća otvarane su bolnice koje je nadzirala crkva i organizirale opatice.[19]

Na području Mletačke Republike već u srednjem vijeku bilo je liječnica.[3] Među njima posebno se spominje dona Bortola koja je radila u Piranu te Rovinju, gdje je umrla 1582. godine. Medica Otonella navodi se u 17. stoljeću u Kopru. Umrla je kao žrtva epidemije kuge u Kopru.[3]

U vrijeme progona vještica od 15. do 17. stoljeća žene su bile isključene iz medicinske profesije i zabranjen im je pristup u medicinske škole. U Engleskoj i Francuskoj, zakoni kojima su se uređivale dozvole za rad i osnivanje udruga, branili su ženama obavljanje liječničke prakse. Ako su posjedovale stručna znanja, najčešće kao iskusne travarice i iscjeliteljice, žene su nazivane šarlatankama i vještičama. Procjenjuje se da je između 1400. i 1700. godine bilo pogubljeno najmanje 100.000 do najviše do 9,000.000 osoba, ponajprije žena, koje su bile optužene da su vještice.[20]

Razdoblje 18. do 20. stoljeća

U prvoj polovici 18. stoljeća u Engleskoj je učila medicinu Barbro Christiana Hastesko-Fortuna (1698.–1771.). Bila je nazivana *lady of a manor and physicians*.[21] Liječila je

očne bolesti u ljudi svih društvenih slojeva i na velikom području. U to vrijeme u Francuskoj je bila veoma poznata Marie Marguerite Biheron (1719.–1795.) koja je imala istaknutu ulogu u učenju i medicinskoj upotrebi anatomskih podataka. Njezin doprinos omogućio je važna poboljšanja u operativnim granama, osobito u modernoj kirurgiji, što je ostvareno koncem 18. stoljeća.[22]

Prema dostupnim pisanim izvorima, prva liječnica koja je promovirana u Njemačkoj na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Halleu godine 1754. bila je Dorothea Christiane Erxleben-Leporin (1715.–1762.). Nakon nje na Medicinskom fakultetu u Giessenu promovirane su u doktorice medicine Regina Josepha von Siebold (1771.–1849.) godine 1815. te 1816. njezina kći Charlotte M. T. Heidenreich von Siebold (1788.–1859.).[2,3]

U drugoj polovici 19. stoljeća dopušten je upis ženama na švicarske medicinske fakultete u Zürichu, Lausanni i Ženevi. U to vrijeme je najliberalnije Sveučilište bilo u Zürichu. Godine 1863. na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zürichu promovirana je kao prva liječnica Miss Morgan. Njezin primjer slijedile su djevojke diljem Europe, uključujući i područje država bivše Jugoslavije. Prva Švicarka koja je promovirana u Zürichu 1874. godine bila je Marie Heim Vögtlin (1845.–1916.).

Godine 1894. promovirana je Austrijanka Gabriela Possaner von Ehrenthal (r. 1860.).[2,23–26] Nadesda Prokofjevna Suslova iz Rusije bila je prva žena koja je dobila naslov doktora medicine iz te zemlje u Zürichu godine 1867.[27] Budući da je Medicinski fakultet u Beču otvoren 1900. godine, prva žena koja je studirala medicinu i stekla naslov doktorice medicine unutar Austrije bila je Margarete Hoenigsberg Hilferding 1903. godine.[3,28]

U kasnom 19. stoljeću žene koje su stekle naslove doktorica medicine u Švicarskoj aktivno su se zalagale da se dopusti školovanje žena u medicini u državama njihova podrijetla. Najočitiji takav primjer je žestoka borba Belgijanke Anne Van Dienst (1842.–1916.) koja je stekla diplomu 1877. u Bernu. Rezultat njezinih nastojanja bila je promocija Clemence Everaert godine 1893. u Bruxellesu, prve žene koja je promovirana u Belgiji.[28]

U Sjedinjenim Američkim Državama početkom 19. stoljeća Harriot Kezia Hunt (1805.–1875.) bila je najvjerojatnije prva žena koja se samostalno izobražavala i javno liječila bolesnike.[29] Zalagala se za učinkovite metode terapije dugotrajnih bolesti, prava žena da se educiraju i obavljaju liječničku praksu i utemeljila je Žensko fiziološko društvo. Uspješno je primjenjivala zdravu prehranu i tjelovježbu u fizičkoj i mentalnoj higijeni. Nakon neuspjelih pokušaja upisa na studij medicine, godine 1853. dodijeljena joj je počasna titula doktorice medicine na Sveučilištu u Philadelphiji. Prva žena koja je postigla stupanj doktora medicine u Sjedinjenim Američkim Državama bila je Engleskinja Elizabeth Blackwell (1821.–1910.). To je bilo 1849. godine na Medicinskom fakultetu Geneva (današnji Hobart) u državi New York.[30,31] No ni nakon promocije, uz rijetke izuzetke, nije smatrana ravnopravnom s muškim kolegama, a u općoj zajednici tretirana je izrazito loše.[28] Blackwell je bila prva promicateljica preventivne medicinske zaštite, posebice zdravstvene zaštite žena, te osobne higijene liječnika s ciljem sprječavanja širenja zaraznih bolesti. Jedna od prvih kirurginja u vojsci SAD-a bila je Mary Walker (1832.–1919.).[32] Mary Putnam Jacoby (1842.–1906.) bila je istaknuta liječnica u drugoj polovici 19. stoljeća i prva žena primljena u Medicinsku akademiju New Yorka.[11,29,33]

U Velikoj Britaniji prve žene koje su dobile naslove doktorica medicine bile su Elizabeth Garrett Anderson (1836.–1917.) i Sophie Jex-Blake (1840.–1912.).[34,35] Prva je stekla službene dozvole za rad 1865.–1866. u Velikoj Britaniji i diplomu doktorice medicine 1870. na Sveučilištu u Parizu, a druga naslov doktorice medicine 1877. godine. Zajedno su osnovale Medicinsku školu za žene u Londonu, a Elizabeth Garrett Anderson i Elizabeth Blackwell osnovale su škole za izobrazbu žena u Americi i Engleskoj. Elsie Inglis (1864.–1917.)[36,37] bila je rođena u Indiji, diplomirala 1892. godine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Glasgowu i radila u Londonu i Edinburgu, posebice na poboljšanju medicinske zaštite žena.

U Kanadi je sve do vremena nakon II. svjetskog rata ukupno promovirano svega nekoliko žena.[38,39] Prva žena koja je obavljala liječničku praksu bila je Emily Howard Jennings Stowe (1831.–1903.). Promovirana je 1867. godine na Medicinskoj školi za žene u New Yorku. Prva žena koja je diplomirala u Kanadi godine 1894. na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Manitobi bila je Maude E. Abbott (1869.–1940.). Abbott je bila prva međunarodno priznata liječnica i znanstvenica na području prirođenih bolesti srca. Sastavila je atlas s opisom 1000 slučajeva potkrijepljen kliničkim, patološkim i morfološkim nalazima te ustanovila patofiziološku klasifikaciju kardiovaskularnih oštećenja koja je postala temeljem za razvoj kardiokirurgije. Također se bavila prenatalnom zaštitom i prepoznavanjem rizičnih čimbenika nasljeđa i okoliša.

Razdoblje 20. stoljeća

U bolnici Charité u Berlinu poznata židovska liječnica i znanstvenica Rachel Hirsch (1870.–1953.) bila je druga žena koja se ondje zaposlila.[40] Godine 1906. otkrila je da čvrste čestice iz vena mogu prijeći u arterije i mokraću (Hirschin učinak). U 1913. godini bila je prva žena imenovana profesorom medicine u Prusiji. Tijekom prvih desetljeća 20. stoljeća upotrebljavalo se nekoliko različitih vrsta psihoterapijskih metoda u liječenju psihoneuroza. U Stockholmu sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća Tora Sandstrom (1886.–1949.) bila je prva psihoterapeutkinja.[41]

Margaret Kennard (1899.–1976.) bila je američka pionirka u eksperimentalnim istraživanjima o ponašanju i oporavku funkcije živčanog sustava.[42] Njezini poznati pokusi provedeni su na Sveučilištu Yale na majmunima tijekom kasnih 1930-ih i ranih 1940-ih godina.

Razdoblje moderne medicine rada i okoliša obilježeno je pionirskim djelovanjima dviju liječnica u Sjedinjenim Američkim Državama. Alice Hamilton (1869.–1970.) bila je jedna od prvih američkih liječnica uopće i prva koja je prepoznala i istraživala rizike i štetnosti profesionalnih izloženosti u SAD-u.[43,44] Bila je marljiva znanstvenica i uporna humanitarna djelatnica. Medicinski se izobražavala i usavršavala u SAD-u i Europi. Bila je prva profesorica Medicinskog fakulteta Harvard u Bostonu, dok su još svi studenti bili muškarci (a tako je ostalo do vremena nakon II. svjetskog rata). Druga po redu profesorica na Medicinskom fakultetu Harvard bila je Harriet L. Hardy (1905.–1993.).[45] Bila je specijalistica medicine rada i po području stručnih i znanstvenih zanimanja bliska s Alice Hamilton. Najvažniji doprinos H. L. Hardy je otkriće štetnih učinaka u profesionalno izloženih beriliju u tvornicama fluorescentnih žarulja. Hamilton i Hardy bile su suautorice drugog izdanja udžbenika »Industrial Toxicology«.[43]

Među znanstvenice koje su pridonijele međunarodnim znanostima na području biomedicine i srodnih područja ne smiju se zaobići dvije izuzetne osobe, dobitnice Nobelovih nagrada za znanost, Maria Salome Sklodowska ili Marie Curie (1867.–1934.) i njezina kći, Irène Joliot Curie (1897.–

1956.). Otkriće prirodne radioaktivnosti Marie Curie zajedno s otkrićem umjetne radioaktivnosti Irène i njezina supruga Jeana Frederica Joliota bili su temelji za uporabu rendgenskih zraka u dijagnostičke svrhe te uvođenje zračenja radijem u terapiju zloćudnih tumora u prvoj polovici 20. stoljeća.[46] Iako nije bila liječnica, Marie Curie se, osim nemjerljivo golemih doprinosa medicinskoj fizici i medicini uopće, odlikovala izrazitim humanitarnim težnjama i zamislima nastojeći uvijek djelovati tako da svoja otkrića usmjeri, kako je sama iskazivala, »za olakšanje ljudske patnje«. Pritom su i ona i njezina kći postale žrtvama štetnih zdravstvenih učinaka radioaktivnosti dokazujući i na vlastitoj žrtvi važnost upoznavanja štetnosti i zaštite od štetnih učinaka zračenja.

Žene u medicini na području država bivše Jugoslavije

Prva liječnica najvjerojatnije slavenskog podrijetla spominje se u 14. stoljeću. Bila je to Draga Slava. O njoj postoje zapisi u Državnom arhivu u Veneciji iz 1330. godine. Pogrešno je smatrana muškarcem te nazivana i Drago Slavo.[47,48] Spominje se kao stručnjakinja za očne bolesti i podagru.

Prve hrvatske liječnice

Znamo da je prva Hrvatica koja se upisala na Medicinski fakultet u Padovi godine 1854. bila iz Rijeke i da se zvala Josephina (Josipa) Porto. Međutim, nema podataka je li završila studij medicine, kao ni je li promovirana za liječnicu.[2,3,49]

U vrijeme kada u Hrvatskoj uopće nije bilo liječnica, kao ni Hrvatica liječnica, postojale su primalje. One su stekle svoja znanja u postojećim školama osnovanim u tu svrhu u pojedinim gradovima. U Varaždinu je tadašnji županijski fizik Ivan Krstitelj Lalangue, doktor medicine i magistar opstetricije, uz pomoć varoške primalje Elizabete Gärtin, podučavao žene u primaljstvu na pribavljenome modelu ženske zdjelice. Bilo je to deset godina prije negoli je u nas utemeljena prva primaljska škola u Rijeci godine 1786. Lalangue je 28. veljače 1787. napisao i poduku za gradske primalje, pravilnik naslovljen »Instruction für eine Stadthebamme«. Gradski magistrat prihvatio je pravilnik 1. ožujka 1787. i proglasio ga obveznim za gradske primalje. Taj dokument sadržavao je i tekst zakletve koju su primalje polagale.[49]

Prve žene iz Hrvatske promovirane su u doktorice medicine tijekom 19. stoljeća na medicinskim fakultetima u Švicarskoj. Prva promovirana liječnica Hrvatica bila je Milica Šviglin udana Čavov. Rođena je u Varaždinu 1867. godine. Završila je studij i stekla diplomu godine 1893. na Medicinskom fakultetu u Zürichu. Kako u Hrvatskoj u to vrijeme liječnicama još nije bilo dopušteno obavljati praksu, zaposlila se u sanatoriju Weisser Hirsch u Dresdenu, u Njemačkoj, kao asistentica profesora Lahmanna. Četiri godine nakon toga udala se za bugarskog liječnika Bogdana Čavova i s njim otišla u Sofiju gdje je dobila mjesto i naslov *gradske liječnice*. Ondje je radila do umirovljenja, najviše s muslimankama. Umrla je 1947. navršivši 80 godina života.[2,3,49]

Godine 1900. dopušta se upis ženama na medicinske fakultete u Beču i Grazu. No za to su postojali posebni uvjeti. Dana 3. rujna 1900. godine izdao je ministar nastave u Austriji dvije naredbe kojima se ženama dopušta upis na medicinske škole i doktoriranje te stjecanje farmaceutskog zvanja. Dekani medicinskih fakulteta, pridržavši privolu profesorskog zbora, »*…mogu da prime kano redovite slušateljice žene…*« koje su austrijske pripadnice. »*Ako bi se dogodio slučaj, da pojedine žene ne mogu redovito svršavati svoje nauke, jer ih pojedini docenti na pripuštaju svojim predavanjem, to će se od slučaja dozvoliti iznimke, da dotične žene mogu svoje nauke svršiti.*«[50] Strane studentice trebale su pribaviti posebnu dozvolu austrijske vlasti. Svaka potencijalna studentica medicine morala je dobiti suglasnost pojedinog predavača da smije prisustvovati njegovu predavanju i poslije polagati ispit iz tog predmeta. Zabilježeno je da je još godine 1925. profesor interne medicine i neurologije Franz Chvostek u Beču prekidao predavanje ako je ugledao žensku osobu u predavaonici i tražio je da se udalji.[14] Pod tim uvjetima studirala je medicinu u Beču i bila promovirana godine 1911. Zlata Havliček, liječnica iz naših krajeva.[2] Radila je kao školska liječnica i specijalizirala ginekologiju. Umrla je 1960. godine.

Naredbom bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 28. lipnja 1903. određeno je da *»…u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji mogu doktorice universae medicinae obavljati liječničku praksu u svim granama medicinske struke, nu pod svim onim uvjetima, pod kojima je to dozvoljeno mužkarcima…«*[49,51] (slika 1). Na liječnice su se jednako odnosili svi propisi koji su vrijedili za liječnike, ponajprije propis o nostrifikaciji diploma stečenih na vanjskim sveučilištima. Priznavale su se samo diplome doktora medicine koje su bile stečene na sveučilištima na teritoriju Austrougarske Monarhije, tj. u Pragu, Beču, Budimpešti ili Grazu. Nadalje, banskom naredbom utemeljeno je Povjerenstvo za priznavanje diploma stečenih u vanjskim sveučilištima koje je imalo pravo zahtijevati da molitelj/ica pred posebno imenovanim liječnicima-članovima povjerenstva polaže ispit iz kojeg od predmeta, iz svih predmeta, ili bude oprošten/a ispita. Određeno je da se unaprijed mora platiti iznos od 60 forinti.[52]

SBIRKA

ZAKONA I NAREDABA

TIČUĆIH SE

ZDRAVSTVA I ZDRAVSTVENE SLUŽBE.

Ženskim doktorima cielokupnog liečničtva dozvoljeno je izvršivanje prakse banskom naredbom od 28. lipnja 1903. br. 47.923.

Ulied ovlasti Njegovog ces. i kr. apoštolskog Veličanstva, dane mi previtljim riešenjem od 1. lipnja t. g. da uredim pitanje u pogledu prava izvršivanja liečničke prakse ženskim doktorima cielokupnog liečničtva u području ovih kraljevina, to obnašam dozvoliti, da u kraljevini Hrvatskej i Slavonji mogu doktorice universae medicinae obavljati liečničku praksu u svim granama medicinske struke, na pod svim onim uvjetima, pod kojima je to dozvoljeno mužkarcima doktorima sveukupnog liečničtva, imenito imade doktorice univ. med. želete izvršivati liečničku praksu udovoljiti ustanovama moje naredbe od 23. rujna 1898. broj 4435 Pr. ižlane glede uredjenja liečničke prakse na temelju doktorskih diploma u inozemstvu stečenih, te se držati svih inih, u krieposti stojećih zakonskih i naredbenih ustanova, valjanih za mužkarce doktore sveukupne medicine, ovlašćene na obavljanje liečničke prakse u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Gornja naredba stupa u krieposti sa današnjim danom.

Slika 1. *Preslik Banske naredbe od 28. lipnja 1903. kojom je ženama prvi put u povijesti dopušteno obavljanje liječničke prakse u Hrvatskoj*[51]

Figure 1. *Facsimile of the Banal edict of 28 June 1903 granting permission to women physicians in Croatia to carry out medical practice for the first time in history*[51]

Prva liječnica koja je obavljala praksu nakon donošenja Banske naredbe u Hrvatskoj bila je Karola Milobar rođena Maier. Promovirana je 1900. godine na Medicinskom fakultetu u Zürichu. Dobila je dozvolu za rad i otvorila ordinaciju u Zagrebu 1906. godine. Umrla je u Zagrebu 1945. godine.[2]

Među prve liječnice u Hrvatskoj može se dalje ubrojiti Augusta Buček, rođena u Osijeku i promovirana u Zürichu 1903. godine, a vjerojatno i Zora Živković. Ema Pavleković rođena je u Bjelovaru godine 1875. i promovirana 1903. godine u Lausanni. Neko vrijeme radila je u Egiptu, a poslije u Štrigovi, Donjem Lapcu, Senju i Gračacu. Umrla je 1945. godine u Zagrebu. Godine 1920. postala je članicom Hrvatskoga liječničkog zbora. Milana Gavrančić-Novak bila je članica Hrvatskoga liječničkog zbora od 1912. godine i radila kao liječnica u Čakovcu gdje je i umrla 1936. godine. Spominje se i Emilija Lazić, koja je promovirana 1913. godine na Medicinskom fakultetu u Ženevi, a radila je kao privatna liječnica u Zagrebu, Lipiku i Ogulinu. Umrla je u Zagrebu 1967. godine.[2,23–25]

U bolnici »Sestre milosrdnice« godine 1915. kao pomoćne liječnice na dječjem odjelu radile su Milana Gavrančić te Katinka Jakšić. Poslije njih na istom odjelu radile su Olga Bošnjaković-Göszl i Darinka Čepulić-Bičan koje pripadaju prvoj generaciji studenata novootvorenog Medicinskog fakulteta u Zagrebu.[53,54]

Prva diplomirana liječnica na Medicinskom fakultetu u Zagrebu bila je Kornelija Sertić, koja je bila ujedno i među prvim upisanim studentima na novootvorenom fakultetu godine 1917. Slika 2. prikazuje Indeks predavanja i diplomu Kornelije Sertić iz 1923. godine.

Liječnice na područjima današnjih država Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine te Slovenije

U Zürichu je završila studij medicine Draga Ljočić-Milošević godine 1879.[2,23–25,28] Tijekom studija dobrovoljno je sudjelovala u Prvome balkanskom ratu. Dobila je dozvolu za obavljanje liječničke prakse u Srbiji na temelju zahtjeva u kojem navodi da je *svršila medicinski fakultet na Univerzitetu ciriškom i položila doktorat kao dr. medicine, hirurgije, babičluka i očnih bolesti*.[55] Do 1900. godine s područja današnje Srbije i Crne Gore medicinu su završile još Ljubica Đurić-Gođevac, Ana Epstein-Mihailovna, Eva Haljecka, Darinka Malenić-Banković, Neda Nešković, Marija Vučetić-Prita i Rada Vukadinović.[2]
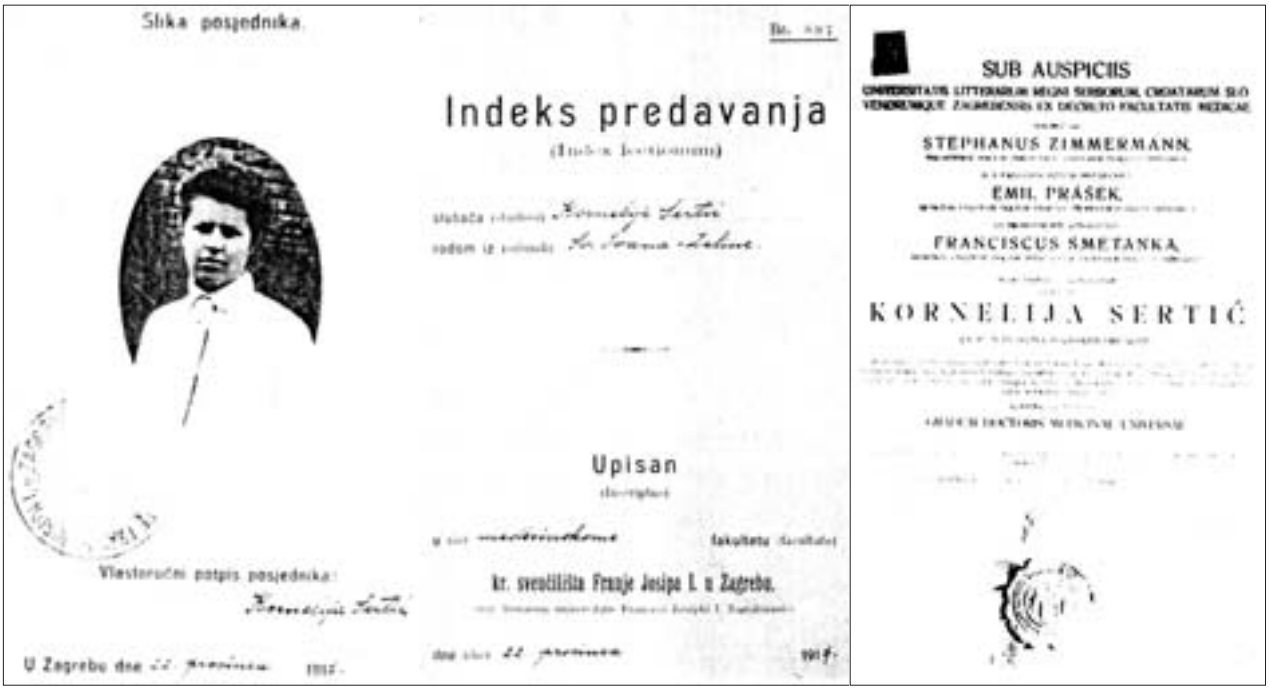
Koncem 19. stoljeća (između 1883. i 1899.), u doba kad je na području Hrvatske i Slavonije, kao i u drugim krajevima pod austrougarskom vlašću ženama još službeno zabranjeno javno obavljati liječničku praksu, na području Bosne i Hercegovine kao *uredovne liječnice* djeluju uglavnom Poljakinje i Čehinje.[2,56] Poznato je da je u to vrijeme na području Tuzle i u Sarajevu u službi za zdravstvenu zaštitu žena radila Poljakinja Teodora Krajewska.[2,57] Ana Bajerova (1853.–1924.) završila je medicinsko školovanje u Češkoj i Njemačkoj, a od godine 1982. radila je u Tuzli na higijenskoj edukaciji muslimanskih žena.[2,58] Bohuslava Keckova (r. 1854.), diplomirala je na Sveučilištu u Zürichu 1888. godine kao prva Čehinja i 22. Europljanka. Javila se na natječaj Austrijske vlade 1892. godine u kojem su se tražile liječnice za rad s muslimankama u Bosni i nakon godinu dana započela s veoma uspješnim radom u Mostaru.[2,3,59]

Prva slovenska liječnica bila je Eleonora Jenko-Groyer. Završila je studij medicine i promovirana u Petrogradu godine 1906.[23–25]

Žene u medicinskoj struci i znanosti u Hrvatskoj u 20. i 21. stoljeću

Zastupljenost žena na medicinskim fakultetima

Godine 1874. osnovano je Sveučilište u Zagrebu, ali bez medicinskog fakulteta. U raspravi o medicinskom fakultetu

Slika 2. *Preslici Indeksa predavanja iz 1917. i diplome doktorice medicine Kornelije Sertić, prve diplomirane liječnice na Medicinskom fakultetu u Zagrebu 1923. godine*

Figure 2. *Facsimiles of the matriculation book from the year 1917 and of the diploma in medicine of Kornelija Sertic, the first woman medical doctor to have graduated from the Medical School in Zagreb in 1923.*

u Hrvatskome saboru 25. siječnja 1917. godine ističe se da je *pomanjkanje medicinskog fakulteta na hrvatskom sveučilištu bio naš kulturni defekt*.[60] Iste te 1917. godine utemeljen je Medicinski fakultet u Zagrebu koji je počeo s radom akademske godine 1917./1918. U debatama u Saboru prije otvaranja fakulteta, pri čemu se osobito isticao dr. Josip Šilović, bilo je jasno izrečeno da će se jednako dopuštati upis ženama na studij medicine kao i muškarcima *te da se nipošto ne bi moglo osporiti ženskinjama da i one polaze medicinski fakultet*.[60] U prvi semestar akademske godine 1917./1918. upisano je 67 studenata, od kojih je bilo 14 žena.[3,61]

Broj liječnica diplomiranih na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu uglavnom raste od 1922./23. školske godine do kada ni jedna žena nije diplomirala. Godine 1923./24. od diplomiranih 21% bile su liječnice, a 1924./25. godine 11%. Godine 1945./46. od diplomiranih bilo je 26% liječnica, a 1983./84. bilo ih je 38%.

Danas se u Republici Hrvatskoj sve više žena upisuje na medicinski fakultet, što pokazuju statistički podaci Medicinskih fakulteta u Zagrebu, Rijeci, Osijeku i Splitu. Tijekom akademske godine 2003./04., prema podacima dobivenim iz dekanata pojedinih fakulteta, na Medicinskom fakultetu u Zagrebu upisano je ukupno 260 studenata, od toga 48% žena; u Rijeci ukupno 127 studenata, od toga je 66% žena; u Splitu ukupno 316 studenata, od toga 66% žena; u Osijeku ukupno 377 studenata, od toga 65% žena.

Na Medicinskom fakultetu u Zagrebu prve liječnice sudjelovale su u nastavi u ljetnom semestru školske godine 1942./43. godine sa 4 sata predavanja. To su bile doc. dr. Blaženka Marković koja je predavala »izabrana poglavlja patološke anatomije i histologije« i dr. Ruža Werner kao pomoćni nastavnik iz predmeta »histologija i embriologija«. Udio žena među ukupnim nastavnim osobljem na Medicinskom fakultetu u Zagrebu kontinuirano raste od 21% u školskoj godini 1967./68. do 24% u 1976./77. godini. Godine 1984. na tom fakultetu bilo je ukupno 356 nastavnika i od toga 30% žena.[62] Najmanja zastupljenost žena je u kliničkim disciplinama (19%), a najveća u Školi narodnog zdravlja »Andrija Štampar« (53%). Udio žena među redovitim profesorima u tom periodu iznosio je 18%. Do 1988. godine podaci o udjelu žena na pojedinim katedrama na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pokazuju da su žene najbrojnije na Katedri za histologiju i embriologiju (55%) te Katedri za biologiju (55%), a potom slijede Katedra za kemiju i biokemiju (54%), Katedra za farmakologiju (40%), Katedra za opću patologiju i patološku anatomiju (29%) i Katedra za internu medicinu s ftizeologijom i internom propedeutikom (18%).

Premda su žene uključene u medicinu od pradavnih vremena, to se, osim u rijetkim slučajevima, ne odnosi i na odgovorne funkcije. Ta je činjenica i sada aktualna. Primjerice, na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, od ukupno 31 katedre, na 11 ili 30% katedri djeluju pročelnice. Od osnutka Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1917. godine, kao dekani birani su isključivo muškarci. Tek 2004. godine, prvi put na tu funkciju izabrana je žena, Nada Mihelčić-Čikeš. Senat je Zakonom o visokim učilištima, Ljiljani Zergollern-Čupak kao prvoj liječnici na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu dodijelio počasno znanstveno-nastavno zvanje Professor Emeritus.

Zbirni podaci o broju žena uključenih u nastavne aktivnosti pokazuju da su od ukupnog broja nastavnika u zvanju redovitog i/ili izvanrednog profesora na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 33% žene; na Medicinskom fakultetu u Rijeci taj broj iznosi 46%; u Splitu je 11%; u Osijeku je 24%. Od godine 1921. do 1983. na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu ukupno je objavljeno 712 udžbenika, skripata i pomoćne literature. Od ukupnog broja autora žene su činile 17%.

Zastupljenost žena u medicinskim istraživanjima

Žene su sve više uključene i u biomedicinska znanstvena istraživanja. Godine 1984. Hrvatsko društvo fizioloģa u Zagrebu organiziralo je simpozij o temi »Žena u biomedicinskoj znanosti«. Priloge s tog skupa uredio je Matko Marušić.[62]

Aktualni podaci o znanstvenim projektima pokazuju da su od 121 znanstvenog projekta na zagrebačkom Medicinskom fakultetu žene voditelji u 34% slučajeva. Na Medicinskom fakultetu u Splitu od ukupno 15 znanstvenih projekata, žene su voditelji u 6 (40%) projekata. Na Medicinskom fakultetu u Rijeci od ukupno 52 znanstvena projekta, žene su voditelji u 27 (52%) projekata. Na Medicinskom fakultetu u Osijeku od ukupno 5 znanstvenih projekata, jedna žena je voditeljica projekta.

Zastupljenost žena u Hrvatskome liječničkom zboru i znanstvenim ustanovama

Godine 1874. utemeljen je *Sbor liječnika kraljevine Hrvatske i Slavonije* u Zagrebu i njegov današnji sljednik jest Hrvatski liječnički zbor. Prema podacima Zbora liječnika Hrvatske od 1874. do 1974. godine, ukupan broj liječnika u Hrvatskoj iznosio je 2.718, a od toga su 34% bile žene.[63] U posljednjih nekoliko godina, od ukupno 8200 liječnika registriranih u Hrvatskome liječničkom zboru, 61% su žene. Godine 2005. u Hrvatski liječnički zbor uključeno je 10.080 članova i od toga 54% su žene. Kada je riječ o liječnicama, među sačuvanim pristupnicama nalazimo ime Bohuslave Keckove, prije spomenute uredovne liječnice u Mostaru, koja je 1895. primljena kao prva liječnica u članstvo *Sbora* u statusu redovitog člana.[64] Bohuslava Keckova ostaje nazočna duže od jednog desetljeća kao jedina liječnica u *Sboru liječnika kraljevine Hrvatske i Slavonije*. Tek godine 1910. tri liječnice postale su članice *Sbora:* Staka Bokonjić, Vera Zec-Mihaljinec i Katarina Jakšić. Od godine 1912. bila je članica Hrvatskoga liječničkog zbora Milana Gavranović-Novak, a Augusta Bučak postaje članicom godine 1920. Međutim, predsjednici Hrvatskoga liječničkog zbora od utemeljenja do današnjih dana bili su samo muškarci.[64] Uredništvo Liječničkog vjesnika kao glasila Hrvatskog liječničkog zbora broji 22 člana i od toga je 14% žena. U 2005. godini Hrvatska liječnička komora broji ukupno 14.310 članova i od toga 59% su žene.

U Hrvatskoj akademiji medicinskih znanosti od svoga osnutka 1974. godine povećava se udjel članica. Godine 1975. udjel žena iznosio je 8%, zatim 1987. godine 13%, a godine 1997. bilo ih je 19%. U godini 2005. ukupan broj članova iznosio je 418, od kojih su 24% bile žene. Predsjednici Akademije dosad su uvijek bili muškarci.

Ukupan broj doktora medicine – redovitih članova Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u godini 2005. bio je 18, od kojih su samo dvije liječnice: Jelena Krmpotić-Nemanić u Razredu medicinskih znanosti i Krista Kostial-Šimonović u Razredu prirodnih znanosti. U Razredu medicinskih znanosti tri su žene birane kao članovi suradnici: pok. Biserka Belicza i Vida Demarin, doktorice medicine i Jelena Aurer-Koželj, doktorica stomatologije.

Aktualna zastupljenost liječnica u hrvatskom zdravstvu

Žene su imale integralnu ulogu u medicini u prošlosti i to je nastavljeno u sve većoj mjeri do današnjih dana. Prema

postojećim podacima Registra zdravstvenih djelatnika u Republici Hrvatskoj (Hrvatski zdravstvenostatistički ljetopis) za godinu 2003., ukupan broj zdravstvenih djelatnika iznosi 11.627 i od njih su 57% žene. U razdoblju 1968.–1977. godine od ukupnog broja magistriralo je 26% liječnica. U istom razdoblju od medicinara koji su stekli doktorat znanosti 24% bile su liječnice. U nedavno tiskanoj knjizi u izdanju Hrvatskoga liječničkog zbora »Vodeći hrvatski liječnici«, [65] od ukupnog broja navedenih 7400 liječnika, 3770 (51%) su žene, od kojih 3002 (41%) doktorice medicine i 777 (11%) doktorice stomatologije. Među doktoricama medicine najbrojnije su magistre znanosti (505 ili 17%), zatim doktorice znanosti (347 ili 12%), primarijusi (191 ili 6%) te sveučilišne profesorice (98 ili 3%) i docentice (65 ili 2%). Među doktoricama stomatologije najbrojnije su magistre znanosti (97 ili 13%), zatim doktorice znanosti (52 ili 7%), sveučilišne profesorice (23 ili 3%) te docentice (16 ili 2%) i najmanje primarijusi (3 ili manje od 1%). Treba istaknuti da su gornji podaci nepotpuni jer su skupljani prema poslanim popunjenim upitnicima, pa u knjizi nisu navedeni podaci onih koji se nisu odazvali na poziv i poslali svoje podatke. Prema tome, podaci ne odražavaju točno stanje udjela zastupljenosti žena u medicinskim strukama i znanstvenim istraživanjima u Republici Hrvatskoj, već mogu poslužiti jedino kao veoma gruba orijentacija.

Zaključni komentar

Žene su pridonijele medicinskim postignućima i po tome nipošto ne zaostaju za svojim muškim kolegama iako su tijekom dugih stoljeća nailazile na brojne zapreke od priznavanja bavljenja medicinskim djelatnostima pa do stvaranja svih potrebnih uvjeta za njihovo mjesto u medicinskoj struci, edukaciji i znanstvenim istraživanjima.

Problem spolne (ne)ravnopravnosti i danas je još prisutan i u razvijenoj Europi, pa se poduzimaju mjere za njegovo uklanjanje. U sferi znanstvenih istraživanja, uključujući biomedicinska istraživanja, o tome jasno svjedoče zahtjevi Europske komisije o nužnosti zastupljenosti žena u međunarodnim znanstvenim programima u Europi među znanstvenim istraživačima (a čak i među ispitanicima). U svjetlu dostignuća na stručnom, znanstvenom i u nastavnom pogledu načinjen je novi iskorak na povijesnom putu žena u medicini na našem području kada je 1903. ženama dopušteno obavljanje liječničke prakse u Hrvatskoj, a od početka rada Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1917. žene su se mogle ravnopravno upisivati na studij medicine. Danas je situacija općenito u zemljama Srednje i Istočne Europe takva da su među stručnjacima i znanstvenicima biomedicinskih struka žene ne samo izjednačene, već u mnogim specijalnostima i brojčano nadmoćne muškim kolegama. Kakve to ima posljedice s obzirom na tradicionalnu ulogu žene u društvu i obitelji bilo bi predmetom potpuno druge vrste istraživanja od ovog ogleda.

LITERATURA

1. *Grmek MD.* Škole, medicinske. Medicinska enciklopedija, sv. 9. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod; 1964;419–23.
2. *Belicza B.* Žene u medicini kroz vjekove s osobitim osvrtom na prve liječnice kod nas. Pro Medico 1972;IV(2):55–62.
3. *Belicza B.* Medicinski fakulteti, liječnička društva i prve hrvatske liječnice. Gazophylacium 2003;3–4:5–22.
4. *Hurd-Mead KC.* History of women in medicine from the earliest times to the beginning of the nineteenth century. Haddam, Conn: Hadam Press; 1938.
5. *Brooks E.* Medicine women: a pictorial history of women healers. Wheaton, Ill: Quest; 1997.
6. *Pastena JA.* Women in surgery. An ancient tradition. Arch Surg 1993; 128:622–6.
7. *Pirami E.* Women physicians trough the ages. Min Pediatr 1967;18: 242–5.
8. *Harer WB, El-Dawakhly Z.* Peseshet – the first female physician? Obstet Gynecol 1989;74:960–1.
9. *Achterberg J.* Woman as healer. Boston, Mass: Shambala; 1990.
10. *Kane-Berman J.* Women in medicine – priestesses and healers or second-class doctors? S Afr Med J 1997;87:1495–6.
11. *Wynn R.* Saints and sinners: women and the practice of medicine throughout the ages. JAMA 2000;283:668–9.
12. *Kunzl E.* An archeological problem: the graves of Roman women surgeons. Clio Med 1995;27:309–19.
13. *Marks G, Beatty WK.* Women in white. New York: Charles Schribner's Sons; 1972.
14. *Piasek G.* U povodu 100 godina dozvole rada liječnicama u Hrvatskoj – povijesni podsjetnik. Acta Medicorum 2002;28:92–7.
15. *Zheng J.* Probing the origin of Chinese medical kings and temples of medical kings of successive ages. Zhonghua Yi Shi Za Zhi 1996;26: 65–72.
16. *Sabatini S.* Women, medicine, and life in Middle Ages (500–1500 AD). Am J Nephrol 1994;14:391–8.
17. *Ferraris ZA, Ferraris VA.* The women of Salerno: contribution to the origins of surgery from medieval Italy. Ann Thorac Surg 1997;64: 1855–7.
18. *Tutlle EF.* The Trotula and old dame Trot: a note on the lady of Salerno. Bull Hist Med 1976;50:61–72.
19. *Cilliers L, Retief FP.* The evolution of the hospital from antiquity to the end of the middle ages. Curationis 2002;25:60–6.
20. *Giese PA.* Women in science: 500 years of obstacles and achievements. Newsletter for the Sociology, History and Philosophy of Science in Science Teaching, ShiPS Resource Center 1993;4(1). http:/www1.umn.edu/ships/gender/giese.htm
21. *Makela-Alitalo A.* Barbro Christiana Hastesko-Fortuna (1698–1771), lady of a manor and physician. Hipokrates (Helsinki) 1998;15:136–8.
22. *Boulinier G.* A female anatomist of the enlightenment: Marie Marguerite Biheron (1719–1795). Hist Sci Med 2001;35:411–23.
23. *Belicza B.* Prve hrvatske liječnice. Liječ vjesn 1970;92:1187–97.
24. *Belicza B.* Uloga bečke medicinske škole u specijalizaciji hrvatskih liječnika od sredine 18. do početka 20. stoljeća. Gazophylacium 2001; 6:97–105.
25. *Bučar F.* Prva Hrvatica liječnica. Liječ Vjesn 1944;66:27.
26. *Piasek G.* Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni rad Varaždin; 1996.
27. *Wilkinson M, Isler H.* The pioneer woman's view of migraine: Elizabeth Garrett Anderson's thesis »Sur la migraine«. Cephalalgia 1999;19: 3–15.
28. *Luft E.* Mid-nineteenth century attitudes toward women physicians: reflections on Elizabeth Blackwell and the 150th anniversary of women in medicine. 1999. http://www.upstate.edu/library/history/cppblackwell.shtml
29. *Bernstein DM.* Women in medicine: the tortuous path to professionalism. Minn Med 1992;75:16–23.
30. *Roth R.* The personalities of two pioneer medical women: Elizabeth Blackwell and Elizabeth Garrett Anderson. Bull NY Acad Med 1971; 47:67–79.
31. *Fuller M.* Elizabeth Blackwell, MD-the first female physician in the United States. Mo Med 2004;101:444–6.
32. *Geer DA.* Women in surgery. J Am Med Women's Assoc 1993;48: 47–50.
33. *Morantz RM.* Feminism, professionalism, and germs: the thought of Mary Putnam Jacobi and Elizabeth Blackwell. Am Q J 1982;34:459–78.
34. *Aitken J.* Elizabeth Garrett Anderson Hospital Centenary. Br Med J 1966;2:354–5.
35. *Carter C.* Sophia Jex-Blake's doctoral dissertation on puerperal fever. Atlantis 1986;11:145–53.
36. *Weir RI.* A brief review of the life of Dr. Elsie Maud Inglis (1864–1917). Hist Nurs Soc J 1992;93:259–71.
37. *Tenant-Flowers M.* Elsie Inglis. Br Med J 1999;318:405B.
38. *Ferencz C.* Maude E. Abbott – physician and scientist of International fame. Can J Cardiol 2000;16:889–92.
39. *Kelen S.* Maude Abott. A Biography. Can J Cardiol 2000;16:893–8.
40. *Müller-Schubert A, Kox W.* Rahel Hirsch (1870–1953). The first Prussian women medical professor. Zentralbl Chir 1999;124:756–61.
41. *Qvarsell R.* Tora Sandstrom and the history of psychotherapy in Sweden. Lychnos Lardomshist Samf Arsb 1995;115–44.
42. *Finger S.* Margaret Kennard on sparing and recovery of function: a tribute on the 100th anniversary of her birth. J Hist Neurosci 1999;8: 269–85.
43. *Piasek M, Piasek G.* Povijesni razvoj medicine rada. U: Turek S, ur. Zdravlje na radu – nužan čimbenik gospodarstva. Zbornik radova me-

đunarodnog simpozija. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora; 2003, str. 7–19.
44. *Salerno DF, Feitshans IL.* Alice Hamilton, MD: Gaining visability for industrial medicine. J Epidemiol Commun Health 2003;57:791.
45. *Salerno DF, Feitshans IL.* Harriet L Hardy, MD: Fighting man-made disease. J Epidemiol Community Health 2003;57:924.
46. *del Regato JA.* Radiological physicists. Marie Curie. Special publication of the American Association of Medical Physicists 1985. http: //www.astro.org/about_astro/history/curie.htm
47. *Thaller L.* Dva nepoznata liječnika, Drago Slavo i C. J. W. Pleyel. Liječ Vjesn 1944;66:73.
48. *Gabrić N, Henc-Petrinović L.* A brief review of the development of ophthalmology in Croatia. Acta Med Croat 1993;47:1–4.
49. *Piasek G, Piasek M.* 80 godina dozvole rada liječnicima u Hrvatskoj. Acta Medicorum 1984;9:125–8.
50. Sitne viesti. Lieč viestn 1900;10:370–1.
51. *Katičić V, ur.* Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Zakon o uredjenju zdravstvene službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, te ine odredbe tičuće se liečničke službe, broj 34. Banska naredba od 28. lipnja 1903. broj 47.923. Zagreb: Zdravstveni odsjek kr. zemaljske vlade; 1905, str. 89–90.
52. *Katičić V, ur.* Sbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe. Nostrifikacija liečničkih i ljekarničkih diploma; postupak i uvjeti. Zagreb: Zdravstveni odsjek kr. zemaljske vlade; 1905, str. 244–9.
53. *Sušec T.* Odjel za dječje bolesti u bolnici »Sestre milosrdnice« od 1904. godine do 1945. godine. Paediatr Croat 1995;39:33–8.
54. *Sušec T.* Historical review. Acta Clin Croat 2003;42:281.
55. *Ivanić SZ.* Prilozi za istoriju zdravstvene službe u Srbiji. Miscellanea biblioteke CHZ Beograd 1940;XI(3):102–60.
56. *Ibrahimagić OC, Masić I, Ibrahimagić A, Tupković E, Smajlović D, Jakupović S.* Czech and Polish women as the first female physicians in Bosnia-Herzegovina. Med Arh 2002;56:49–50.
57. *Necas C.* Dr. Teodora Krajewska, the official physician in Dol. Tuzle and Sarajevo [na poljskom]. Arch Hist Filoz Med 1987;50:75–98.
58. *Vytlacylova L.* Dr. Anna Bayerová (1853–1924) Second Czech Female Physician. Czech feminist Trailblazers 2000. http: //www.buschinc.com/ ~sunshine/czech/byerova.html
59. *Vytlacylova L.* Women in medicine. Czech feminist Trailblazers 2003. http://www.pinn.net/~sunshine/czech/medicine.html
60. Medicinski fakultet na hrvatskom sveučilištu. Liječ Vjesn 1917;39(2): 43–84.
61. *Belicza B.* Analiza studenata upisanih u prvi semestar Medicinskog fakulteta u Zagrebu od god. 1917. god. do god. 1967. s posebnim osvrtom na socijalnu strukturu i spol. Rad Med fak Zagreb 1972;20: 5–30.
62. *Marušić M.* Žena u znanosti. Rad Med Fak Zagreb 1984;25(2–3): 185–200.
63. *Keros P, gl. ur.* Zbornik liječnika Hrvatske 1874–1974. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske; 1974.
64. *Belicza B, Orlić D, ur.* Hrvatski liječnički zbor. Predsjednici od 1874. do 2004. Zagreb: Hrvatski liječnički zbor; 2004.
65. *Orlić D, Letica S.* Vodeći hrvatski liječnici. Zagreb: Nacionalni rodoslovni centar i Institut za vrednovanje i promicanje znanstvenih i stručnih postignuća; 2004.

* * *

Vijesti
News

AKADEMIJA MEDICINSKIH ZNANOSTI HRVATSKE

raspisuje

NATJEČAJ

za dodjelu nagrada

Autoru iz Hrvatske za najbolji znanstveni rad objavljen u 2005. godini
– ***Nagrada »Ante Šercer«***

Autoru iz Hrvatske mlađem od 35 godina za najbolji znanstveni rad objavljen u 2005. godini
– ***Nagrada »Borislav Nakić«***

Kandidate mogu predlagati:

1. Kolegiji AMZH
2. Glavni odbor AMZH
3. Znanstveno-nastavna vijeća zdravstvenih fakulteta
4. Hrvatski liječnički zbor i njegova strukovna društva
5. Kandidirati se mogu i pojedinci

Prijedlozi se upućuju na adresu:

Akademije Medicinskih Znanosti Hrvatske – Odboru za nagrade, a trebaju sadržavati:

- životopis kandidata
- rad koji se predlaže za nagradu
- prijedlozi pod točkama 1.–4. – temeljito obrazloženje i prijedlog za jednu od navedenih nagrada
- pod točkom 5. – rad i životopis

Natječajni rok traje do 15. lipnja 2006.

O rezultatima natječaja kandidati će biti obaviješteni u roku od 150 dana nakon isteka natječajnog roka.

Sve obavijesti možete dobiti u Tajništvu AMZH, Šubićeva 29, Zagreb,
tel. 01/4593-050, faks 01/4640-586, e-mail: amzh@zg.htnet.hr ili office@amzh.hr,
www.amzh.hr

ODBOR ZA NAGRADE AMZH